

РЕЦЕНЗІЇ

Ендокринологія: підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів (3-тє видання, переробл. і доповн.) / Під ред. П. М. Боднара. — Вінниця: Нова книга, 2013. — 480 с.

Ця книга отримала статус “Національний підручник”. Хоч у вихідних даних зазначається, що це видання є третім, доповненим та переробленим, насправді — це є видання нового підручника. Авторський колектив у термін між попереднім і рецензованим виданням багато попрацював, щоб зробити чергове видання не відтворенням попереднього, а зовсім новим та невпізнаним. Постійним залишається лише зовнішнє оформлення підручника. І це дуже вдалий підхід — підхід до впізнавання вже відомого підручника та нестримного бажання ознайомитись із змістом нового. Підручник є дуже змістовним. Його створювали 25 професорів та докторів наук, 15 заслужених діячів науки та техніки, 16 академіків та членів-кореспондентів НАН, НАМН та НАПН України. Рецензентами підручника стали знані фахівці у медицині та педагогіці вищої школи: Г. В. Дзяк (ректор Дніпропетровської державної медичної академії) та М. Д. Тронько (директор Інституту ендокринології та обміну речовин ім. В. П. Комісаренка НАМН України).

Підручник відкривається розділом, який висвітлює історію розвитку ендокринології — розкриває весь шлях вчення про внутрішнє середовище людини, пройдений геніальними мислителями людства, та вклад кожного із них у підвалини наукового напрямку та клінічної дисципліни. Главу проілюстровано портретами вчених, які плідно працювали у створенні цілісного усвідомлення гуморальної регуляції організму людини та тих патологічних станів, коли гармонія гуморальної регуляції збурується. Пізнання не обмежується певними теренами чи географічними кордонами, тому що воно є надбанням всього людства, і певні світочі у різних кінцях світу роблять окремі відкриття, які разом створюють тло наукового пізнання дійсності. Світ все більше спресовується, пізнання поглиблюється, знання стають більш вузькими та дуже конкретизованими. Випадає гуманітарна складова у пізнанні людини. Людина із об'єкта лікарської діяльності все більше стає суб'єктом медичних знань. Історичні наукові розвідки розширюють світогляд студента як майбут-

нього лікаря та впливають на гуманітарну складову його мислення.

Другий розділ підручника — “Загальна характеристика гормонів та механізми їх дії” — укладений відомим фахівцем та видатним вченим, академіком НАМН України О. Г. Резніковим. Студент переступив поріг клініки. Він знає основи морфології, фізіології людини та її патології. Але це розрізнені знання, більша частина з яких отримана на препаратах, муляжах, на тваринах у гострому чи хронічному експерименті. Ставлення цих знань у студентів навіть дещо нігілістичне, але матеріал розділу створює цілісність у пізнанні життєвих процесів людини, наслідків взаємодії нервової, ендокринної та імунної систем. Символічно, що у цьому розділі розміщена репродукція картини Леонардо да Вінчі “Мадонна Літта”. Мадонна вигодовує нове життя, так і знання фізіології гормонів нададуть можливість пізнання хвороб ендокринної системи, вдалих підходів до їх діагностики та лікування.

Третій розділ підручника охоплює патологію гіпоталамо-гіпофізарної системи. Розділ укладено ендокринологом, професором П. М. Боднаром, педіатром, академіком НАМН України В. Г. Майданником, дитячим ендокринологом, професором О. В. Большовою, нейрохірургом, академіком НАМН України В. І. Цимбалюком. Пізнання фізіології та патології гіпоталамо-гіпофізарної системи надає студентам можливість усвідомлення нейроендокринної регуляції життєвих процесів людини. Адже стабільність внутрішнього середовища людини, забезпечується діяльністю гіпоталамо-гіпофізарної системи. Прикладом розладів і зв'язку нейрогенної та гуморальної регуляції є так званий цукровий укол у дно четвертого шлуночка, що встановлено Клодом Бернаром ще 150 років тому. І знову не можна обійти увагою ілюстративну складову розділу. Це репродукції картин Дієго Веласкеса “Дитя з Вельєскаса” та “Дон Себастьян дель Мора”. На обох картинах зображено людей із порушеннями росту. Ендокринологія — наука молода, а ендокринній патології стільки ж, скільки існує людство.

Четвертий розділ підручника присвячено патології щитоподібної залози. Автори детально характеризують такий спектр патології, як йоднодефіцитні захворювання. У викладені цієї патології автори не обмежуються станом йодного забезпечення лише в Україні, а й деталізують його стан

по всій планеті. Розділ ілюстрований фотографіями людей із зобом на Прикарпатті на початку двадцятого сторіччя. Доцільно було б надати сучасні фотографії хворих на зоб, тому що створюється враження, що йодний дефіцит — це “колись”, а не “тепер”. Добре викладені та проілюстровані наслідки аварії планетарного масштабу — Чорнобильської катастрофи. Для жителів України, а надто для дітей, наслідком катастрофи стало істотне збільшення кількості раків щитоподібної залози. Карта та діаграми поширеності раку щитоподібної залози наочно підтверджують наслідки Чорнобильського лиха. На сучасному рівні викладено патогенез аутоімунних порушень та процеси онкогенезу у щитоподібній залозі, а також наведено схему відображення цих процесів.

Найбільшим за обсягом викладення є розділ підручника, присвячений цукровому діабету (ЦД). Це цілком закономірно, оскільки кількість цих хворих стрімко зростає в Україні і у всьому світі. Середньорічний приріст кількості хворих на ЦД становить 5-7%. Епідемія неінфекційних хвороб, до яких належить діабет та його хронічні ускладнення, потребує своєчасної діагностики, якісного лікування з метою збереження повноцінного життя пацієнта. Цю тезу мають усвідомити та опанувати як студенти, так і лікарі первинної ланки надання медичної допомоги. У сучасній моделі надання медичної допомоги провідна роль відводиться лікарю загальної практики-сімейної медицини. На нього ж покладається обов'язок лікування та опіки хворих на ЦД 2 типу та активне виявлення захворювання. Постала гостра потреба забезпечення лікарів первинної ланки добрим посібником із діабету. Дуже слушна нагода для авторів підручника виокремити главу “Цукровий діабет” та видати такий потрібний для практики посібник.

Статусу цього Національного підручника відповідають і розділи з патології надниркових, статевих залоз, а також поліендокринні синдроми. Я хотів би ще зупинитись на розділах “Хвороби обміну речовин” та “Ендокринні пухлини органів травлення”. У розділі хвороб обміну речовин розглядається аліментарна дистрофія тривалого недоїдання. У практиці сучасного лікаря прояви цієї

патології зустрічаються не як наслідок нестачі продуктів, а як наслідок свідомих обмежень у харчуванні. Сучасним ідеалом людської статури є не “Даная” Рембрандта, а модель з обкладинки глянцевого часопису. Знання наслідків тривалого недоїдання дозволяє лікарю організувати профілактичні заходи, особливо у роботі з підлітками.

Розділ, присвячений карциноїдам, — пухлинам органів травлення, які продукують гормони, — стає вже необхідним під час вивчення ендокринології. Сучасні можливості лабораторної діагностики та візуалізації органів дозволяють діагностувати захворювання, які раніше були глухим кутом для ендокринологів та хірургів. І дуже важливо, що автори підручника розмістили цей розділ для його вивчення студентами та лікарями. Його підготували академік НАМН України П. Д. Фомін та професор Є. М. Шепетько.

Деякі зауваження до змісту підручника. Я не вважаю необхідним виділяти окремий розділ хірургічного лікування ендокринних захворювань. Адже, ендокринологія — це терапевтична дисципліна. Хірургічне лікування може подаватись у викладі лікування конкретних захворювань як один із лікувальних заходів. Викликає також сумніви необхідність виділення окремого розділу з патології шишкоподібної залози. Назагал, ця патологія є надзвичайно рідкісною; можливо, при аналізі гіпоталамо-гіпофізарних захворювань доцільно надати кілька абзаців щодо патології епіфіза, а також висвітлювати її при викладенні диференційної діагностики симптомоподібних захворювань.

За своїм змістом та манерою викладення підручник з ендокринології заслуговує не лише статусу “Національний підручник” для студентів, а і статусу “Посібника з ендокринології” для лікарів. Хороший предметний показчик підручника дозволяє добре орієнтуватися в його змісті та користуватися у практичній терапії.

Залишається висловити побажання, щоб автори підручника у міру оновлення знань в ендокринології, модифікування лікування захворювань ендокринної системи постійно видавали оновлені та доповнені підручники.

академік НАМН України В. М. Мороз